

A SÁROSPATAKI GYŰJTEMÉNY ELRABOLT KINCSEI HAZATÉRTEK

Könyveink hat évtizedes kálváriája

Megérkeztek Budapestre a Szovjetunióba 1945-ben elvitt sárospataki könyvritkaságok, amelyek restaurálásuk, s ideiglenes kiállításuk után visszakerülnek eredeti helyükre, a református egyház sárospataki nagykönyvtárának polcaira. Egyébként onnan a második világháborúban mintegy 170 kötet tűnt el, ezek közül egyelőre 134 tételt kaptunk meg.

A most visszakapott, 1608-ban magyar nyelven kiadott bibliát mutatja a szegedi Monok István, az Országos Széchényi Könyvtár főigazgatója, mellette Csomós József, a Tisza Menti Református Egyházkerület püspöke

FOTÓ: MTI

A sárospataki könyvtár 1531-ben jött létre, amikor magát a református alma matert is megalapította Perényi Péter, s a 17. században már Magyarország leghíresebb könyvgyűjteményével rendelkezett. A két világháború között nagykönyvtárként működött, hiszen több mint száz ezer kötetet őrzött, ma pedig csaknem 500 ezres állománnyal bír. Az egyházi tulajdonban lévő gyűjteményben felbecsülhetetlen értékű darabok találhatóak: kódextöredékek, ősnymtatványok (a XV. században, a könyvnyomtatás kezdetekor nyomtatott könyvek) és unikális kiadványok a teológia, filozófia és más társadalomtudományok köréből.

A II. világháború előtt a gyűjtemény legértékesebb részét – mintegy 170 (más források szerint 172) darabot – biztonsági okokból Budapestre, a Nemzeti Bank széféjében helyezték el. 1945-ben a szovjet csapatok a kiadványokat magukkal vitték (hivatalos moszkvai álláspont szerint a németeknek 1944-ben Berlin közelében találtak rá), s azok a Nyizsnij Novgorod-i (korábban Gorkij)

Ritkaságok tára

A hazatért pataki kötetek között találjuk például I. Rákóczi György feleségének, Lorántffy Zsuzsannának 1608-ban Hannoverben nyomtatott bibliáját, Bernhard von Breydenbach magyar vonatkozásokat tartalmazó szentföldi útikönyvét, az 1619-es esztendőre kiadott debreceni kalendáriumot vagy a sárospataki főiskola legregibb anyakönyvét – tudtuk meg Varga Andrásról, a szegedi Egyetemi Könyvtár régi gyűjteményének vezetőjétől. Az esemény kapcsán Szókefalvi-Nagy Erzsébetnek, a Somogyi-könyvtár igazgatójának az jutott eszébe, milyen hatalmas örömmünnepp lenne Szegeden, ha előkerülnének a ferences könyvtár kotelei...

Művészeti Múzeumba, majd a városi könyvtárba kerültek. Erre csak harminc év múlva, feldolgozásukkor derült fény (minden könyvben benne van a pataki könyvtár pecsétje, s azok máig szerepelnek a nagy-

könyvtári katalógusban is). Magyarországon a rendszerváltás előtt „nem volt szokás beszélni” a Vörös Hadsereg „rekvizálási ténykedéséről”, így csak az 1990-es évektől került fel az elvitt magyar műkincsek

visszaszolgáltatásának kérdése. A két ország között tárgyalássorozat indult az 1907-es, illetve 1954-es hágai egyezmény restitúciós elvei alapján.

1992-ben Borisz Jelcin orosz elnök és Antall József kormányfő Budapesten megállapodást írt alá, 1993-ban megalkult a magyar-orosz restitúciós bizottság, s a magyar fél még abban az évben hivatalosan is tudomást szerzett a sárospataki értékek hollétéről. Az orosz restitúciós törvény (nemzetközi jogba ütköző kitételei miatt) évekig járta a törvényhozás útvesztőit, míg végül 2000-ben Vlagyimir Putyin elnök aláírta a dokumentumot. (Az 1996-ban egyoldalúan orosz tulajdonnak nyilvánított,

Áldozatok sorsa

Habent sua fata libelli – a könyveknek megvan a maguk sorsa. A Vörös Hadsereg háborús fosztogatásának töredéke került haza. Az elérhető legalaposabb katalógus Nürnbergben található az értékekről, amelyek Németország irányába indultak a vagonokban, hogy aztán a hadiszerecsere fordultával orosz földre kerüljenek. Ma is Nyizsnij Novgorodban található például a Magyar-Kossa-féle ritkaságok, illetve Kornfeld Móric gyűjteménye. Ez fölidézheti bennünk: a kommunizmus áldozatainak emléknapja van ma. Azért most, mert az Országgyűlés 2000. évi döntése arra is emlékeztet, hogy Kovács Bélát, a Kiszgádpárt főtitkárát 1947. február 25-én hurcolták el a Szovjetunióba. A szovjet kényszermunkatáborokba vitt több mint 700 ezer ember közül 350 ezer meghalt. Akik hazatértek, maradték életükben sem feledhetik meghurcoltatásuk emlékét. Az embereknek is megvan a maguk sorsa...

Ú. I.

s az esetek többségében „jóvátételként” kezelt értékek visszaszolgáltatásához ezután külön törvényt kellett hoznia az orosz alsóházaknak.)

2005 áprilisában az Országgyűlés határozott arról, hogy soron kívül visszaszolgáltassa Oroszországnak minden olyan magyar területen előkerülő kulturális értéket, amely a II. világháború idején került hozzánk. Tavaly az orosz Állami Duma, végül idén januárban a Felsőház is elfogadta a könyvritkaságok visszaadásáról szóló törvényt, majd 2006. február 2-án Putyin elnök is áldását adta rá. A február 19-én aláírt megállapodás szerint Magyarország – az orosz restitúciós törvény értelmében – 12 millió rubelt (több mint 400 ezer dollárt) fizet a Lenin-könyvtárnak a kötetek úgymond tárolásáért és gondozásáért. Továbbá közzel egymillió dolláros magyar vállalati adomány segíti két múzeum helyreállítását a Voronyezi területen, amelyet nagyrészt magyar csapatok szálltak meg a háború alatt.

2005 szeptemberéig összesen – hivatalosan – 135 sárospataki (más források szerint 136) kötetet azonosítottak az orosz könyvtárban, ebből 96 latin, 33 magyar és 6 német nyelvű, több mint hatvan százaléka imádságoskönyv, a többi orvosi, jogi, történeti és útleíró mű – közöttük 22 ősnymtatvány. A ritkaságokat saválló kartondobozokban őrizték. Érdekeségük, hogy egy részüket úgynevezett lügos papírra nyomtatták, amelyek – megfelelő körülmények között – akár 1200 évig is megőrzik állagukat. 2001-ben Moszkvában nemzetközi tárlaton több mint száz darabot kiállítottak belőlük egymillió dolláros biztosítást kötve rájuk.

A magyar kultúrtörténeti szempontból igen értékes kincsek március 1-jétől ismét megtekinthetők előbb a Nemzeti Múzeumban, majd Pápa és Debrecen után várhatóan nyártól végleges helyükön, a kollégiumi nagykönyvtár vitrinjeiben.

MTI SAJTÓADATBANK

Szeged titkos díszjelei: a címerek

A város újjáépítése idején a városi tulajdonú épületek sokaságát díszítette Szeged történelmi címere. Azóta a nem-törődőmség és szándékos rombolás miatt megfogycsökkent a települést megkülönböztető jelképek száma. A helyreállított házakon a címerek is régi fényükben pompáznak, de akad olyan városi épület is, amelyről lefelejtették az egykori báránysasos szimbólumot.

Szeged történelmi címere díszíti a közelmúltban fölújított II. kórház homlokzatát. A főépületen korábban nem volt rajta a város jelképe. Bár az épület-együttes nem tartozik Szeged kiemelkedő építészeti értékei közé, a döntéshozók mégis úgy gondolták, az önkormányzati fenntartású intézmény viselje a település szimbólumát. A

szegedi épületeken látható – vagy éppen az idők során eltűnt – címerekről Zombori István, a Móra Ferenc Múzeum történelmi osztályának vezetője beszélt. A rendszerváltás a címerek reneszánszát is magával hozta. A kilencvenes évek elején újraértékelődött a régi, történelmi szimbólumok használata: a városok, intézmények

sorban visszatértek egykori jelképeikhez. Azok a települések pedig, amelyeknek még nem volt történelmi címerük, a helységre jellemző jegyekből a címertertan (heraldika) szabályai szerint készítették el szimbólumukat.

Szeged árvíz utáni újjáépítése idején és a századfordulón középületek sorát díszítették a település címerével, ily módon is jelezve, hogy városi tulajdonú és fenntartott vagy Szegedhez más módon kötődő intézményről van szó. Később részben hanyagság, részben viszont tudatos pusztítás miatt vesztettek el a címerek – mutatott rá Zombori István.

Szerencsére sok szegedi épületen megmaradt a város jelképe. Fári Irén és Nagy Ádám (ugyancsak a Móra-múzeum munkatársai) Szeged címere című könyvében olvashatjuk, hogy a városházát több címer is díszíti. A főhomlokzaton kívül a lépcsőház üvegablakán, a tanácsterem mennyezetén is megtaláljuk a város jelképét. Ugyancsak fölfedezhetjük a szimbólumot a szintén nemrég fölújított „bérház”, vagyis városházához a Sőhajok hídjával kapcsolódó

Széchenyi tér 11. számú önkormányzati hivatali épület tetőtere előtt magasodó mellvéden is.

Megmaradt a címer – többek között – a nagyszínházon, a régi híd szegedi lábánál, a város első Hungária szállóján, amely ma az Akadémia szegedi székháza. Ott van a Széchenyi tér és Takaréktár utca sarkán álló szecessziós OTP Bank-palotán, a Szent István téri víztornyon, a rókusai templomon, a Szent György téri és a Mérey utcai iskolán, az egyetem Árpád téri Kalmár-intézetén is. Természetesen nem hiányzik a város szimbóluma a Dóm tér árkádsorának város címerei közül, valamint a Dóm, Szeged fogadalmi temploma homlokzatáról sem.

De akad ellenpélda is. Zombori István sajnálja, hogy nem került vissza a város címere a közelmúltban, jelentős költséggel helyreállított, városi tulajdonú gőzfürdő kapuja fölé. Pedig egy múlt század elején készült fotón is látható, hogy a bejárat fölötti, félköríves mezőt is Szeged történelmi jelképe díszítette.

NY. P.

Hitvallás: a talicskáról

Emberien szólni az emberiről. Ez a hitvallás, mely a személyes sorsot vezérlő elvek tétele, tömör megfogalmazása. Tóth Ferenc, a makói József Attila Múzeum nyugalmazott igazgatója (képiünkön) hitvallásának megismerése segíthet, hogy a hétfői szieszta idején testünk utolérje lelkünket, hogy értelmet nyerjenek a hétköznapok.

„József Attilához hasonlóan Makó nekem is Maros-parti Konstantinápoly; az értékek, a dicső múlt, az alkotás városa. Első történetírónk, Szirbik Miklós prédikátor a neve után ezt írta: hazafi. Nem volt ebben semmi fellengzősség, mindössze azt értette ezen, hogy Makó a szülővárosa. Gilitze István paraszti történelmi költőnk is édes hazáját siratta, amikor a víz előntötte helységünket. Magamról is csak azt tudom mondani, se több, se kevesebb nem vagyok, mint szűkebb hazám fia.

Első írásom a makói talicskáról szólt, ami nélkül itt valamikor jóra való ember nem lépett ki az utcára. Még hagyományaink is ezen döcögött a világhír felé. Hajdani gimnáziumi osztálytársam ezért „talicskás fiúnak” nevezett. A talicska a kisember kocsija, autója volt. Magam is olyan kubikolós ember voltam. Mindig nagy katedrálisokról álmodtam, és ezekhez az ábrándokból szőtt metropoliszokhoz talicskás fiúként hordtam az építőkövet. Egyszer dr. Tóth Aladár főorvossal találkoztam a temető síkátorában, a kápolna kémény-építéséhez a kerékpár csomagtartóján vitte a téglát. És rövidesen fűthetővé vált a kis kápolna. Amikor a múzeumhoz ke-

rültem, tudtam, hogy nem az a néhány száz néprajzi tárgy képezi ezt az intézményt, hanem azok a virtuális lehetőségek, amiknek Makó és múzeuma is hordozója. A talicskának készenlétben kellett lennie.

Amikor az új múzeum építésekor fölmerült, hogy a homogén klinkerborítású homlokzatra valami művészi kompozíció kívánkozna, dr. Forgó István tanácselnök azt mondta: „Feri, a Te jelképed a talicska, az fejezi ki legjobban azt a szellemiséget, amit csinálsz. Ezzel a föladdal bízzuk meg a művészt”. Varga Imre szobrászművész természetesen nem naturálistan megfogalmazott talicskát helyezett oda, de a tölgyfa-kompozíció egy talicskakerékkel indul, miként a makói ember mindennapja is. Főnt a munkát jelképező puttonyok, a delet jelző napkorong, jobbról lent a csillagok. Kossuth-díjas művésznünk szimbólumrendszeréből nem maradt ki a Maros, a szalamanderez kapumotívum vagy a kopjafák sem. Így már nemcsak egy napnak, de az emberi életnek is jelképe ez a mű. Egyik kopjafán ott a fölirat: Rövid az élet. Ez a lakonikus kifejezés pedig engem arra intett: elő a talicskával és lass munkához.”

Báránysas, jogar

Szeged címere álló, kékkel és arannyal hasított reneszánsz pajzs. Jobb oldali, kék mezéjében két jobb haránt ezüstpólya helyezkedik el. A bal oldali arany mezőben kiterjesztett szárnyú, balra néző, fegyverzett fekete félsas karmában aranyos jogart tart. A pajzs felső élén zárt rostélyú, szembe néző, ezüst harci sisak található, nyakában arany szalagon arany medallion. A sisakon nyitott, ötágú (három levél között két gyöngy) rubinokkal és zafírokkal díszített, arany leveleskorona van, a sisakdísz zöld talajon álló, jobbra lépő ezüst bárány.

